

Уважаеми читателю,

Публикувах в Интернет трактата си „Българи ли направиха кирилицата” преди години. За потребностите на моето изследване статията на М.Медоваров се оказа изключително подходяща. Предполагам, че ако тя стане известна на българските филолози, тяхната убеденост, че великият български владетел Симеон е разпоредил на неговите книжовници да създадат кирилицата ще помръкне. Това беше мотивът ми да я поместя в моя сайт.

Светослав Диамандиев

24.05.2017 at 23:41

Tweet

Кирилицата в съвременната геополитическа и културна борба

Публикувано от: [Русофили.бг](#)

Автор: Максим Медоваров

Когато става въпрос за информационни войни, е невъзможно да не забележим огромната роля, която има в тях използването на различни обрати на речта (това, което за едни е „окупация“, за други е „освобождение“), но също и на определени графични и орфографски системи. Изборът на една или друга писменост никога не е неутрален по смисъл. Той винаги носи в себе си определено идеологическо и политическо послание, препраща към една или друга историческа традиция.

Изборът на азбука (например, кирилица или латиница) не само играе важна роля в информационните войни днес – това е най-общото средство при тези войни, фонът, на който се строи определен езиков дискурс. Ситуацията днес се изостри: в глобализиращия се свят за оцеляване и самостоятелна активна роля могат да претендират само тези култури и езици, чиято културна сфера се разширява.

Преминаването в отбрана вече означава загуба. Хилядолетната борба на кирилицата и латиницата за сфери на влияние най-ясно показва това.

Епизод първи: източната експанзия на Европа

Още по времето на Кирил и Методий и веднага след смъртта им въпросът за азбуката на славяните започва да играе ключова роля в борбата между Рим и Константинопол за влияние в Източна Европа. С налагането на западното християнство на територията на днешна Полша, Чехословакия, Унгария, Хърватия там се разпространява латинската азбука, въпреки че кирилицата и (по-често) глаголицата, както и редица други писмености, продължават да се използват още няколко века в този регион. През Средновековието до началото на Реформацията по цяла Европа разпространението на католицизма върви ръка за ръка с разпространението на латинската азбука: в Скандинавия, Британия, Ирландия тя измества руническата и огамическата писменост, в Източна и Южна Европа – гръцката, арабската, славянската и тюркската. Кирилицата преобладава в Сърбия, България, Влахия и в Русия, но за нейното използване в неславянските езици (с изключение на румънския) тогава не е ставало дума.

По време на географските открития през XVI – XVIII век латиницата е пренесена от колонизаторите и мисионерите на всички континенти на Земята, докато сферата на кирилицата е останала почти непроменена. Освен това турското робство на Балканите и реформите на Петър I в Русия основно подкопават нейния престиж. Първият етап на противоборството е спечелен от Запада, защото Русия все още не е осъзнавала важността на тази борба за себе си.

Епизод втори: глобално настъпление на латиницата

Френската революция, от една страна, и романтичният национализъм от първата половина на XIX век, от друга, засягат тези части на Европа и света, където преди не са знаели за новите форми на идеологическа борба. Руските славянофили първи поставят въпроса за новото разпространение на кирилицата в Източна Европа, но без особен ефект.

Напротив, засилващият се румънски национализъм, ориентиран на Запад и отричащ гръцката и славянската култура, поражда движение за преход на румънския език към латиницата. Първият княз на обединена Румъния – Куза, заедно с опитите да унищожи православието, забранява през 1862 година използването на кирилицата и насилствено внедрява латиницата. В резултат към края на XIX в. старорумънската кирилица отмира, като се съхранява само в руска Бесарабия.

В сръбските и хърватските земи, които не са били политически независими, се провежда реформата на Гай – Караджич: разработен е единен сърбохърватски литературен език с два варианта на азбуката – кирилица и латиница. Това е било изгодно най-напред на хърватите, доколкото те получават възможност да молят за „братска“ помощ Русия, запазвайки католическата си вяра и латинската азбука, а в последствие и да ги разпространяват в Босна. По този начин през 60-те години на XIX век сферата на използване на кирилицата търпи съществени загуби. В допълнение, след продажбата на Аляска от кирилицата са лишени и алеутите.

Именно по същото време обаче славянофилски кръгове предприемат първите опити за контранастъпление на кирилицата. Експериментално са пуснати няколко кирилски книги на полски и чешки език. От 1864 г. постепенно става задължително използването

на кирилицата за литовския език (макар някои литовски книги да се печатат на латиница в Германия и да се внасят нелегално на територията на Руската империя). Успешно върви борбата с тези, които опитват да прилагат полската азбука за белоруското и украинското наречие. Впрочем, най-важно в историческа перспектива се оказва създаването от мисионери-просветители на кирилски азбуки за мордовци, марийци и чувашки, а също за абхазци и осетинци. Това се правело преди всичко в името на борбата с ислямското влияние, но в резултат са възникнали и огнища на нови национални култури, вече неразривно свързани с Русия.

Каква е причината за настъплението на кирилицата, макар плахо и непоследователно, през втората половина на XIX век? Отговорът е прост: кирилизацията е извикана на живот от либералните реформи през 60-те години и развитието на капитализма в Русия, които откриват пътя към масовото образование и култура и рязко увеличават социалната мобилност на населението. Единната армия, системата на образование, печатът стават мощни средства за унификация на предишните диалекти и окомплектоване на литературните езици.

Към началото на XX век новата интелигенция на „източните“ народи на Руската империя започва да се замисля за възможния преход на кирилица или на латиница. Още повече, че последната става по това време единствената общоприета азбука не само в Европа, но и в двете Америки, Австралия и Океания, а също така в Югоизточна Азия и Африка, с изключение на арабозичните страни и Етиопия. При тази ситуация успехът на латиницата е осигурен. През 1904 г. тя е официално върната в литовския език, скоро триумфира и в Албания.

В самата Русия след 1917 г. большевиките започват неудържима кампания за налагане на латиницата. В продължение на двадесет години Ленин и А.А. Богданов, а след това и народният комисар по образованието А. В. Луначарски и техните съратници системно призовават за премахване на всички писмености, с изключение на латинската, като „реакционно наследство“ и „отживелица от Средновековието“. Като най-важна цел за изграждането на комунистическото общество е обявено преминаването на цялото земно население към есперанто и отмирането на хиляди живи езици.

Към 1932 г. латиницата се утвърждава в повечето райони на Съветския съюз. Изпълнявайки заветите на Ленин, Н. Бухарин, Н.Я. Мар, А. В. Луначарски и Н.Ф. Яковлев приготвят всичко необходимо за преминаване на руския език (също така на грузинския, арменския, идиш и др.) на латиница. За большевиките от школата на Покровски и другите есперантисти руската азбука изглеждала най-важната пречка по пътя на световната революция.

Епизод трети: контранастъпление на кирилицата

Каква била изненадата на Мар, Луначарски и Яковлев обаче, когато през 1933 г. ***Сталин, преди усърдно и ревностно подкрепящ латинизацията, заповядал тя незабавно да бъде прекратена,*** а през 1935 г. наредил да започне връщане към кирилицата на почти всички езици в Съветския съюз. Към 1940 г. „кирилизацията на цялата страна“ до голяма степен била завършена. Така десетки езици получават писменост, която ги обединява с руския културен свят и практически за първи път ги включва в единното евразийско информационно пространство. Онези слоеве на радикалната националистическа интелигенция, които

по-рано провеждали латинизацията, са изтребени, а есперантото е забранено в Съветския съюз.

Най-интересното е, че всички участници в „борбата за писмеността“ от 20-те и 30-те години прекрасно са съзнавали нейното значение. Това за тях е било въпрос на живот и смърт. Решавала се е съдбата на народите от евразийското пространство (включително на руските): дали да се интегрират в „общочовешкото“, или да създадат собствено културно и информационно поле. Това са разбирали и Сталин, и „латинистите“, репресирани от него. Прекрасно са го разбирали и нацистите, които също забраняват есперантото в Германия, а от 1941 г. започват за въвеждането на латиницата в окупираните територии на СССР (Крим, Кавказ).

Победата през 1945 г. закрепва кирилицата като основна азбука в Съветския съюз и в създаващия се социалистически блок (въведена е например в Монголия). Разбира се, на някои територии на победения социализъм (Прибалтика, страните от Източна Европа – с изключение на България и Югославия) латиницата устоява, други езици съхраняват собствената си древна писменост. Но знае ли някой как би се развила по-нататък ситуацията, ако не беше умрял Сталин?

След смъртта му до „перестройката“ в сферата на писмеността не се случва нищо особено. Но именно в годините на „застоя“ се формират кадрите не само на антисъветската, но и на антируската (в Югославия – антиръбската) интелигенция в националните републики. И вече много скоро, в края на 80-те години, се потвърждава старата поговорка, че ***който не настъпва е принуден да отстъпва***.

От началото на 90-те години ***падането на престижа на руския език в света върви ръка за ръка с вълната на латинизация, обхващаща както бившите съветски републики, така и самата Руска федерация***. Задокеански специалисти отново, както и през 20-те години, обявиха, че „*твърде сложният*“ руски език е безперспективен и е желателно той постепенно да се адаптира към западните норми, в т.ч. чрез преминаване към латиницата. В редица републики на Руската федерация бяха предприети опити за официална латинизация.

За щастие, призивите за съхраняване на единната графика като залог за единното информационно поле поне в рамките на Русия бяха чути. По инициатива на Владимир Путин през 2003 г. бе приет закон, който разрешава в официалните езици на републиките в състава на Руската федерация да се използва само кирилската графика. Мощното настъпление на латиницата беше преустановено – временно и само на един рубеж. Няколко години по-късно може да се направи равностойна на последната фаза от атлантическия поход против кирилицата, продължаващ от 1989 г. до наши дни.

Кирилицата срещу латиницата: Северозападен фронт

На територията на Русия живеят много **фино-угорски народи**. Финландия и Естония правят всичко възможно латинската азбука да се пропагандира сред тях като уж „общофинска“. Латиницата там обаче се употребява само от стотина ерзянски „националисти“, превърнали се отдавна в „притча во езицех“ в интернет заради параноидалната си идея да присъединят Мордова към Финландия.

Ситуацията с фино-угорската писменост претърпя сериозен обрат на западните граници на Русия, преди всичко в **Карелия**. Там се получи парадоксална обстановка. Не само защото карелите съставляват едва една десета част от населението на тази република, но и защото, оказва се, карелски литературен език никога не е съществувал. Има

четири диалекта, толкова различни един от друг, че могат да се смятат за отделни езици. В самата Финландия „карелски език“ официално не е признат, книгите и вестниците излизат само на литературен фински. От края на 80-те години в Карелската република започна широко да се разпространява финският език, но съществуват и опити за създаване на литературен карелски с помощта на финската азбука. През 90-те години в Карелия обаче не успяха да приемат закон за езика, а възможността финският да бъде обявен за официален е практически изключена след 2003 г. Така че единственият държавен език в Карелия си остава руският.

Кирилицата срещу латиницата: Югозападен фронт

На Запад и Югозапад от руските граници са разположени обширните земи на православните страни, в които още от времената на светите равноапостоли Кирил и Методий се прилага създадената от тях писменост (от XIX в. – руски граждански шрифт) *Само на пръв поглед обаче позициите на кирилицата по нейните изконни земи са стабилни.* В действителност те са сериозно разклатени. Още от времето, когато поляците внедряват на западноруските земи своята писменост и протича латинизация на Хърватия, Босна и Румъния.

Сериозни загуби кирилицата понесе в бивша Югославия. Единният литературен сърбохърватски език, създаден през XIX – XX век, беше изкуствено разделен на няколко нови „езика“, чиито граници не съвпадат с древните диалекти по тези места. В **Хърватия** господства латиницата, насилствено насаждана още от усташите през 1941-1945 г. В **Босна и Херцеговина** официално са признати две азбуки, но фактически преобладава латиницата. В **Черна гора**, получила независимост през 2006 г., се очертава трагикомична ситуация поради амбициите да се създаде от нулата „черногорски език“ на основата на латиницата. И трябва ли отново да се подчертава, че латинизацията (по-точно, хърватизацията) на Босна и Черна гора вървеше под лозунгите за встъпване в НАТО и в Евросъюза?

В самата **Сърбия** кирилицата се смята за официална азбука, но с всяка изминала година се разширява сферата на използване на латиницата (т.е. на същата хърватска азбука). В **Косово** тя се насажда от окупационните власти на НАТО. Колкото по-прозападен е един или друг сръбски политик, толкова по-равнодушен е той по въпросите за съхраняването на кирилицата. Може би само благоприятният фон на **България** и **Македония** позволява на сръбската кирилица да удържи своите позиции. Впрочем оптимистите отбелязват, че при Тито латинизацията в сръбските земи е била почти всеобхватна, а днешният дял на кирилицата – 30%, е даже по-голям, отколкото през 70-те и 80-те години.

В **Украйна** обявените най-напред от Ющенко, а след това и от Яценюк проекти за превод на украинското наречие на латинска (полска?) азбука си останаха празни приказки, така че местните русофоби продължават да пишат с руските граждански букви, изобретени още от Петър I. Затова пък техните нацистки колеги от **Белорусия** все по-често настояват за преход на латиница, а от време на време и направо на полски език.

Много тревожна е ситуацията в **Молдова**, където от 1989 г. за държавен език е обявен молдовският с латинска графика, всъщност румънски. В **Приднестровската молдавска република** е съхранена кирилицата и названието „молдавски език“. Тази република официално не е призната от Русия и поради това на територията на Русия всички текстове на „молдавски“ фактически се пишат на румънски, макар законът да не

забранява да се дублират и на кирилица за жителите на Приднестровието. Създадената през 2007 г. и замразена по искане на САЩ „Уикипедия“ на молдавски език показва, че в обществото има потребност от това.

Нещо повече, в самата **Румъния** в последните години се появиха ентузиастични на старорумънската кирилица. Същото е при **гагаузите** – този тюркоезичен православен народ, който винаги е бил тясно свързан с Русия. Москва обаче не оказва дължимата помощ на Гагаузката автономия в противопоставянето ѝ на кишиневската администрация. В резултат в региона се усили турското влияние, а гагаузкият език през 1996 г. полуофициално беше преведен на турска азбука. Радостно явление на този фронт на борбата за кирилицата обаче е издаването на Библията на гагаузки език на кирилица, по инициатива на Московската патриаршия през 2012 г.

Кирилицата срещу латиницата: Югоизточен фронт

Да обърнем поглед и към мюсюлманските народи на Юга и Изтока, преди всичко на тюркоезичните, но също и на севернокавказките.

Всички те в продължение на векове са използвали неудобната арабска лигатура. През 20-те години са преминали на латиница, а след това – на кирилица. Споменатите народи, както в Руската федерация, така и извън нея, в една или друга степен след 1991 г. започнаха да усещат върху себе си влиянието на Анкара. Част от пропагандистката работа на пантюркистите за отделяне на тези народи от Русия станаха исканията за въвеждане на турската азбука (обърнете внимание – не на арабската, тъй като тези сили действат изключително в интерес на международния глобализъм, т.е. на Запада, и не искат връщане към националните корени).

Вътре в Русия за преминаване към латиницата отдавна мечтаят татарските националисти (предлагали са както турска азбука с допълнителни букви, така и по-близък до английския вариант). Законът от 2003 г. сложи край на опасната тенденция на официално ниво, но не бива да се смята, че прозападните националисти в Казан са се примирили със своето поражение.

В Крим в периода на неговата украинска окупация русофобският Меджлис четвърт век активно налагаше латинската (на основата на турската) азбука. Въпреки това не постигна победа, а веднага след освобождението на Крим през март 2014 г. кримскотатарският език с кирилска азбука получи статут на един от държавните езици на републиката.

За севернокавказките езици с десетки съгласни фонемни адаптацията на която и да било писменост винаги е била проблематична. Въпреки това за тях кирилицата е доста по-подходяща от арабското и латинското писмо. Но и в този случай бяха отбелязани факти на „латинска“ пропаганда сред адигейците и черкезите, която остана в рамките на несбъднатите проекти. Изключение беше сепаратистка **Ичкерия** през 90-те години, където с прякото финансиране на Лондон беше въведена латинската азбука. След освобождението на републиката през 2000 г. обаче чеченският език си върна руската азбука.

Най-амбициозният проект за латинизация беше разгърнат от пробритански и протурски сили в **Азербайджан**. Президентът А. Елчибей не само беше заповядал турската азбука да се преведе на азербайджански, но и настояваше самият език да се нарича „тюркски“. След идването на власт на Г. Алиев през 1993 г. ситуацията се стабилизира и кирилицата съхрани своето господстващо положение. През 2001 г. обаче Алиев реши

окончателно да въведе латиницата, а през 2002 г. използването на кирилицата все пак беше забранено.

Към настоящия момент кирилицата все още се използва в **Азербайджан** (включително в интернет), но в доста скромни мащаби. На територията на Ирански Азербайджан (а именно там живеят мнозинството етнически азербайджанци) доминира арабската азбука, но се използват и кирилицата, и латиницата (в два варианта). Иранското правителство активно поддържа азербайджанската кирилица. В самата Русия азербайджанците използват кирилицата по-широко. Извън пределите на Дагестан на територията на Руската федерация обаче работят азербайджански училища на основата на латиницата.

По образец на Азербайджан се предлагаше въвеждане на латинизация и в страните от Централна Азия, но там тя или се провали, преди да започне, или не беше доведена до край. **Казахстан, Киргизия и Монголия**, независимо от всички разговори, съхраниха руската азбука за своите езици, а **Таджикистан** даже я усъвършенства.

През 2013 г. странни заявления за подготовка на преход на казахския език на латиница правеше Назърбаев, но за щастие никакви реални стъпки по посока на това безумие не бяха направени. (Преди броени дни обаче агенциите съобщиха, че президентът Назърбаев е възложил на правителството да състави график за транскрибирането на казахската азбука от кирилица на латиница и до края на 2017 г. Казахстан ще премине на латиница – *Бел. прев.*)

През 90-те години няколко пъти се приемаха закони за въвеждане на латиницата за узбекския и каракалпакския езици в **Узбекистан**, но нищо не се е променило. Отчасти това се обяснява с факта, че местните власти избраха не турската азбука, а невероятно неудобния за узбекския език английски. В резултат кирилицата продължава да доминира в Узбекистан, а някои текстове се пишат на две азбуки: абзац на латиница, абзац на кирилица.

В **Тюркмения** за латинизация се заговори през 1995 г., но фактически тя започна през 2000 г. Независимо от това тюркменската кирилица активно се използва в Русия и в други страни (в т.ч. в средите на политическите емигранти от Туркменистан).

Отделно трябва да се каже за ситуацията с **кюрдския език**. В Иран кюрдите използват арабска азбука, в Турция, Ирак, Сирия почти изцяло са преминали на латиница. Тази ситуация е съвсем естествена, но трябва да се отчита, че в Съветския съюз кюрдският език се ползваше основно с кирилската писменост (в някои случаи даже с арменски букви). И до ден-дневен кюрдите в Русия предпочитат именно кирилицата, но в Армения през 2009 г. тя бе заменена с латиница по вина на руското ръководство, което не намери средства да спонсорира съхраняването на традициите на съветските кюрди.

Проблемът за съхраняването и разпространяването на родната азбука не е измислен. Това е вечно актуалният и животрептящ проблем за воденето на информационната война.

Крупен успех стана успешното въвеждане през 2010 г. на най-високо ниво на домейна *.RF*. Успехът на сайтовете, привързани към този домейн, обуслови въвеждането от 2012 г. на сръбския кирилски домейн *.СРБ*. През август 2013 г. правителството на Янукович-Азаров успя да въведе домейн *.УКР*, а от 2015 г. е въведен в действие и български домейн *.БГ*.

**Съществува тенденция за отстъпление
от монопола на латиницата в света.**

Любопитно е и това, че след 2010 г. редица страни предприеха важни стъпки за връщане към старите традиционни писмености. Например, в Монголия влезе в сила закон, забраняващ надписи на английски език, без дублиране на монголски посредством кирилицата и старомонголското писмо.

И друг пример. Макар живата традиция за използване на унгарските руни да е умряла в глухите ъгълчета на Трансилвания още през XVIII век, при правителството на Орбан както в Унгария, така и особено зад границите ѝ – в унгарските общини на Трансилвания и Закарпатието – се случи официално възраждане на руните. Пътните знаци, табелките на административни здания сега там понякога се изписват само с руни, без латиница. Символичен жест, подсказващ за неевропейски, евразийски и тюркски произход на маджарите.

По аналогичен начин при предишното социалдемократическо правителство на Хърватия през 2013-2014 г. беше утвърден официалният статут на глаголицата паралелно с латиницата, появиха се и дублиращи табелки на държавните учреждения. Хърватската младеж вече се научи да изписва на глаголица графити по стените. От друга страна, в тези години в Хърватия бяха предприети ред стъпки за легализиране на кирилицата в районите, населени със сърби. Това беше направено в рамките на курса към помирение със Сърбия. За съжаление, след идването на власт на откровено марионетното проамериканско правителство през януари 2015 г. съдбата на тези инициативи отново се оказа под голям въпрос.

В едни страни насилствено внедряват латинската азбука, а в други активно се противопоставят на нейния натиск.

Всичко казано тук за настъпленията и отстъпленията на кирилицата и за бъдещите перспективи на нейното развитие е само един конкретен пример за използването на графиката и орфографията в идеологическата борба в епохата на глобализацията. Още през XIX век „политизацията на азбуките“ достига кулминация и вече два века не намалява.

Със съкращения от сп. „Катехон“, 25.05.2016

“Кириллица в современной геополитической и культурной борьбе”

Авторът **Максим Медоваров** е историк, философ, публицист, кандидат на историческите науки. Роден е през 1987 г. Преподава във висши и средни учебни заведения в Нижни Новгород.